

Проблеми корпоративного кредитування в Україні

Постановка проблеми у загальному вигляді. Успішне функціонування реального сектора передусім пов'язане з наявністю ефективного механізму своєчасного додаткового припливу капіталу і перерозподілу фінансових ресурсів між галузями економіки. Однак, в умовах фінансової кризи, більшість вітчизняних підприємств зіткнулися з проблемою пошуку джерела фінансування своєї діяльності. Сьогодні керівники багатьох підприємств знаходяться в пошуку джерел грошових коштів не лише на розвиток і модернізацію виробництва, але і на підтримку власного бізнесу. Таке джерело залучення фінансових ресурсів, як банківські кредити для багатьох українських підприємств сьогодні не є вигідним і доступним. Тому питання організації і вдосконалення вітчизняної системи корпоративного кредитування мають на сучасному етапі важливе значення, вимагають постійного розвитку і вдосконалення, що особливо актуально в умовах виходу України з економічної кризи та її подальшого розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню проблем корпоративного кредитування присвятили свої роботи Халилов А [1], Охрименко А. [2], Драгунов В. [3] та Корума М. А. [4]. В роботі Хмелярчука М. І. [5] розглянуті особливості функціонування кредитного ринку в Україні в умовах економічної кризи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існуючі дослідження не відображують в повній мірі сучасні проблеми корпоративного кредитування в нашій країні. В кожній з робіт розглядається окрема проблема кредитування реального сектору, що не дає змогу розглянути цей процес всебічно. Крім того, основна кількість робіт з цієї проблеми присвячена корпоративному кредитуванню до чи під час фінансової кризи, але сьогодні важливим є аналіз сучасного стану корпоративного кредитування в умовах виходу України з економічної кризи та її подальшого розвитку.

Постановка завдання. Проблематика, яка досліджується в статті, зумовлює постановку наступних цілей: проаналізувати сучасний стан корпоративного кредитування в Україні та визначити основні проблеми, які перешкоджають реальному сектору залучити банківські кредити для фінансування своєї діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні перетворення в економіці України призводять до активізації великої кількості чинників, які впливають на розвиток корпоративних відносин в країні. Так, традиційно функції фінансового посередництва між економічними суб'єктами повинна виконувати банківська система, але в умовах недавньої кризи вітчизняна банківська система продемонструвала свою нездатність задовольнити потреби реального сектору у фінансових ресурсах. Фінансова криза, з якою зіткнулася

світова економіка, помітно вплинула і на банківську політику нашої країни, відбившись на діяльності українських банків. Це особливо яскраво помітно на прикладі з кредитуванням: якщо до кризи банки могли не звертати уваги на які-небудь невідповідності вимогам (відносно отримання кредиту) або недоліки компанії, яка залучає кредит, то сьогодні банківська політика в цьому питанні стала набагато жорсткішою. 2009 рік був для банківської системи досить складним і характеризувався початком глобальних трансформацій на фінансовому ринку. Упродовж цього року кредитна активність банків була слабкою. Скорочення загальних об'ємів кредитування, а також термінів кредитування почалося ще в липні-серпні. Неможливість притягнути в матеріальне виробництво фінансові ресурси привело до подальшого його спаду, скоротивши до неприпустимих меж інвестиційні ресурси. Процентна політика банків на кредитному ринку здійснювалася відповідно до ситуації на грошово-кредитному ринку. У 2009 року через дефіцит ресурсної бази в результаті відтоку засобів (під впливом кризових подій на американському і європейському фінансових ринках зарубіжні інвестори почали виводити свій капітал з України) середньозважена відсоткова ставка за кредитами була найвищою (максимальне значення відсоткової ставки за кредитами в реальний сектор економіки в національній валюті було зафіксоване на 10.03.2009 у розмірі 43,5%). Якщо подивитися на динаміку відсоткових ставок за кредитами реальному сектору вітчизняної економіки (рис 1)[8], то можна побачити що відсоткові ставки за кредитами для суб'єктів господарювання знизилися з дуже високих в період кризи до просто високих. Середні процентні ставки за кредитами склали 21-22% річних, що значно перевищувало рентабельність більшості суб'єктів господарювання (потягнути такі кредити можна при рентабельності підприємства 30-40%).

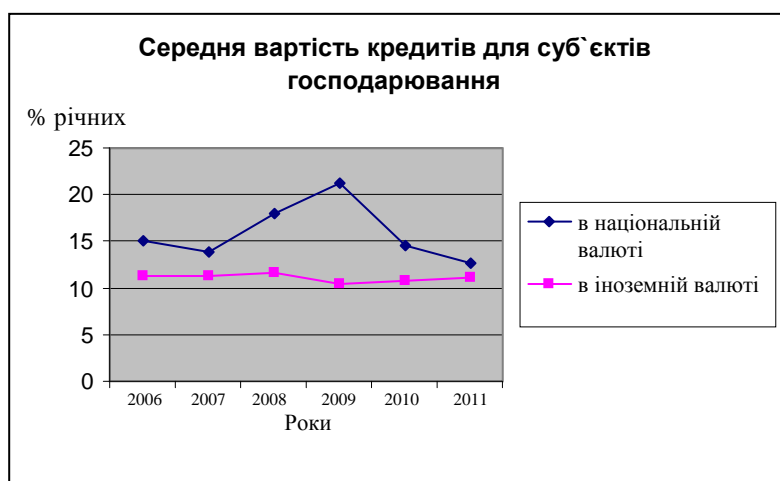

Рис. 1 Середня вартість кредитів для суб'єктів господарювання

Але при цьому, якщо простежити динаміку кредитів, виданих банками України суб'єктам господарювання, то можна помітити, що обсяги кредитів, які були надані суб'єктам господарювання за період з 2004 по 2010 рік мали тенденцію до зростання, що представлено

в таблиці.1 [6]. Таку ж тенденцію мала і частка кредитів до ВВП за увесь розглянутий період (частка кредитів, виданих банками України суб'єктам господарської діяльності до ВВП на 1.01.2010 року склала 51,7 %, що на 1,9 % більше ніж в попередньому році).

Таблиця 1

Частка кредитів, виданих банками України суб'єктам господарської діяльності до ВВП
за 2004-2010 рр.(на 1січня року)

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ВВП, млн. грн.	267344	345113	441452	544153	720731	948056	914720
кредити, що надані суб'єктам господарської діяльності, млн. грн.	57957	72875	109020	167661	276184	472584	474991
Частка до ВВП,%	21,68	21,12	24,69	30,81	38,32	49,85	51,73
довгострокові кредити суб'єктам господарської діяльності, млн. грн.	23239	34693	58528	90576	156355	266204	244412
Частка до ВВП,%	8,69	10,05	13,26	16,65	21,69	28,08	26,72

З таблиці також видно, що продовжували зростати довгострокові кредити надані суб'єктам господарювання, так за період з 2004-2010 року вони збільшилися з 23,2 млрд. грн. до 244,4 млрд. грн., тобто в 10, 5 разів. Станом на 01.01.2009 величина кредитів, що надані суб'єктам господарської діяльності зросли на 196,4 млрд. грн. Довгострокові кредити зросли на 109,8 млрд. грн. та склали 266,2 млрд. грн. Незважаючи на те, що загальний обсяг кредитів наданих банками України на початок 2010 року зменшився на 45,0 млрд. грн. у порівнянні з обсягом кредитів наданих на 1.01.2009 року, проте величина наданих кредитів українськими банками суб'єктам господарювання не зменшилась. Так, величина кредитів наданих суб'єктам господарювання на початок 2010 року зросла на 2,4 млрд. грн. і склала на 1.01.2010 року 474,9 млрд. грн. Навіть коли загальний обсяг наданих кредитів банками України мав тенденцію до зменшення (2009 рік), обсяги кредитування суб'єктів господарської діяльності зростали.

Таким чином, має місце деяке протиріччя, з одного боку спостерігається позитивна динаміка щодо нарощування загальних об'ємів кредитування суб'єктів господарювання, а з іншого – більша частина суб'єктів господарювання і надалі потребує залучення фінансових ресурсів.

Однак, якщо розглянути більш детально процес надання кредитів суб'єктам господарювання, то стає зрозумілим, що кількість виданих банками кредитів суб'єктам господарювання збільшується тільки в абсолютному значенні. В основному кредитуються підприємства лише певних галузей і саме в ці галузі спрямовується зростаючі обсяги кредитних ресурсів, інші підприємства як і раніше продовжують і надалі потребувати кредитні ресурси. Підтвердженням цього є проведений аналіз даних Національного банку,

який свідчить, що одним з пріоритетних напрямків кредитування є промисловість на яку припадає значна частка кредитів (23,9% на кінець грудня 2008 року; 22% на кінець грудня 2009 року; 24,3% на кінець грудня 2010 року та 29,3% на кінець лютого 2011 року). Значну частку загального обсягу кредитів наданих в промисловість займає переробна промисловість (табл. 7) [8], а саме такі галузі як: виробництво харчових продуктів, напоїв; металургійне виробництво та хімічне виробництво.

Таблиця 2

Кредити, надані в переробну промисловість за 2008-2010 рр. (на кінець грудня кожного року), млн. грн.

Показник	2008			2009			2010			2011*		
	Усього, млн.грн.	Частка кредитів,%	Частка кредитів більше 5 років,%	Усього, млн.грн.	Частка кредитів,%	Частка кредитів більше 5 років,%	Усього, млн. грн.	Частка кредитів,%	Частка кредитів більше 5 років,%	Усього, млн. грн.	Частка кредитів,%	Частка кредитів більше 5 років,%
Обсяг кредитів, наданих в переробну промисловість	106029	100	11,1	104951	100	15,6	121526	100	15,6	122882	100	16,2
з них:												
Виробництво харчових продуктів, напоїв	27384	25,8	2,4	27542	26,2	3,7	29686	24,4	3,6	29194	23,8	3,6
Хімічне виробництво	7496	7,1	0,4	7 687	7,3	1,4	12 311	10,1	2,1	12472	10,2	2,2
Металургійне виробництво	14146	13,3	0,2	13979	13,3	1,0	20765	17,1	0,5	20955	17,1	1,1

* - станом на кінець лютого 2011 року

З таблиці 2 чітко видно, що на протязі останніх років ці три галузі отримували значні кредитні ресурси, з усіх виданих кредитів в переробну промисловість за 2008-2010 роки їх частка складала: 46,6% в 2008 році; 46,8% в 2009 році; 51,6% в 2010 році.

Так, стабільно високу частку складають кредити у металургійне виробництво, що пов'язано з його орієнтацією на експорт і високим рівнем дохідності. У 2008 році металургійне виробництво залишалося чи не єдиним видом прибуткової діяльності у переробній промисловості, і обсяг кредитів у цю галузь залишався відносно високим.

Якщо розглянути надання довгострокових кредитів – то тут спостерігається те саме: близько 40% всіх довгострокових кредитів отримали теж ці галузі економіки.

Сьогодні чітко виділяються ті сфери економіки, які банкіри незважаючи на недавню фінансову кризу все ж готові забезпечити фінансуванням. Так банки готові кредитувати харчову промисловість незалежно від кризи, політичної обстановки в країні і пори року, вважаючи її однією з пріоритетних галузей. До таких секторів також відносять фармацевтику, сільське господарство (це пов'язано з досить високим врожаєм минулого року і постійним надходженням виручки від реалізованої продукції, що обумовлено стійким попитом на сільгосппродукцію на світовому ринку), підприємства енергетичного комплексу (стійкий інтерес банкірів пов'язаний з монопольним положенням і високою доданою

вартістю галузі). Крім того, діяльність підприємств енергетичного сектору досить приваблива в інвестиційному плані і є стратегічною не тільки для України, але і для ряду інших країн. До стратегічних напрямків банки також віднесли гірничо-металургійний комплекс, вибірково машинобудування і легку промисловість, більшість експортоорієнтованих галузей. Тобто найменш ризиковими категоріями позичальників банкіри вважають: державні компанії, сільське господарство, торгівля, нафтогазова галузь.

Що стосується підприємств інших галузей економіки, то ускладнення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування (високі процентні ставки за кредитами) та погіршення їх фінансового стану, стало причиною поступового уповільнення темпів кредитування.

Саме високі відсоткові ставки за кредитами є причиною неможливості їх отримання для підприємств. Так в 4 кварталі 2010 року з опитуваних 1243 підприємств [7] (серед яких по фінансово-економічному стану на момент опитування мали: 13,3% - добрий стан, 66,5% - задовільний і 20,3% - поганий) 73% відповідей відмітили те, що основним стримуючим чинником використання кредитних послуг банків продовжує залишатися високий рівень процентних ставок. Цей чинник називається найістотнішим усіма респондентами незалежно від виду економічної діяльності, розміру, напряму діяльності і форми власності підприємств.

З рис. 1 можна помітити, що з початку 2010 року сталося зниження відсоткових ставок, що спричинило незначне зростання об'єму корпоративного кредитування. У серпні 2010 року НБУ зафіксував ставку за кредитами для юридичних осіб, рівну 10,3%. Проте, на ділі таку процентну ставку банки могли надати тільки надійним корпоративним клієнтам, з якими ведуться довгострокові партнерські стосунки і як правило, це великі позичальники, які можуть запропонувати високоліквідну заставу. Наприклад, Ощадбанк в 2009 кредитував в основному своїх "старих" боржників, тобто підтримував кредитними ресурсами виключно клієнтів, вже закредитовані Ощадбанком: Дністровську ГАЕС, "Нафтогаз", "Укравтодор", компанії енергетичного та будівельного секторів. Цим підприємствам фінустанова видала більше 10 млрд. грн. Укрексімбанк збільшив свій портфель, в основному кредитуючи ті ж галузі. Основна перевага Укргазбанка віддана клієнтам держсектора і великим національним товаровиробникам, приріст портфеля юросіб банку за 2009 рік склав 4,6% і стався в основному за рахунок фінансування підприємств нафтогазової і транспортної галузей. Звичайним корпоративним позичальникам кредити видавалися і видаються по вищих ставках. Усе це призводить до того, що сьогодні об'єми банківського фінансування реального сектора економіки не відповідають його потребам.

Необхідно також відмітити, що за останній час збільшилася доля підприємств, які не можуть використовувати банківські кредити через погіршення свого фінансово-

економічного стану. Так в 4 кварталі 2010 року з усіх опитаних підприємств (1243) 13,8% відповіли, що чекають погіршення свого фінансово-економічного стану [7].

Отже, для більшості суб'єктів господарювання з настанням кризи об'єми кредитування (особливо довгострокового кредитування) значно зменшилися і сьогодні є недостатніми для здійснення своєї діяльності. Більшість банків не кредитує будівельну галузь, де спостерігається найбільший рівень простроченої заборгованості, а також у недостатньому обсязі здатні забезпечити потреби інших не менш важливих галузей. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що надання українськими банками кредитних ресурсів суб'єктам господарювання залишається фрагментарним, оскільки банки кредитує певні галузі економіки, а утримання високих процентних ставок для більшості позичальників говорить про те, що банки, незважаючи на поступове відновлення сприятливої економічної ситуації, досі оцінюють ризики як високі (за словами експертів [1; 2] розмір ставок за кредитами багато в чому пов'язаний з оцінкою ризику).

Окрім усіх цих негативних і стримуючих моментів, корпоративне кредитування за допомогою банківських кредитів має саме по собі ряд інших недоліків. До них відносяться: ризик для самих підприємств, який пов'язаний з вузькою персоніфікацією кредиторів; окрім того, що банківський кредит в сучасних умовах є одним з найбільш дорогих видів позикового капіталу (ціна кредиту дуже висока), при банківському кредитуванні однією з вимог є наявність застави (часто її розмір досягає більшого розміру, ніж кредит); кредити видаються на короткий термін; банк частенько нав'язує свої (додаткові) умови (наприклад, перевести рахунок компанії в цей банк, тобто обслуговуватися в ньому та ін.; зміна процентної ставки за кредитом з часом можливо тільки в напрям збільшення; використання банківських кредитів дуже ефективно для покриття короткострокових недоліків грошових коштів (наприклад поповнення оборотних грошових коштів), використання ж банківського кредиту для фінансування довгострокових проєктів, як правило, не є найкращим варіантом.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, основними проблемами сучасного корпоративного кредитування є висока вартість банківських запозичень для більшості українських компаній (деякі з яких взагалі втратили доступу до кредитів) та висока галузева концентрація надання банківською системою кредитних ресурсів. Сьогодні реальний сектор продовжує вимагати кредитування, але нездатність українських банків забезпечити існуючі потреби суб'єктів господарювання в довгострокових фінансових ресурсах на сприятливих умовах, перетворила вітчизняну банківську систему на стримуючий чинник розвитку економіки і посилила потребу підприємств в пошуку альтернативних механізмів фінансування своєї діяльності.

Список літератури :

1. Халилов А. Повна картина стане ясна після завершення дослідження. – Режим доступу: <http://www.echo-az.com/economica/01.shtml>
2. Охрименко А. Хто сказав, що у нас високі ставки за кредитами? А в інших країнах. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/blogs/okhrimenko/13259/>
3. Драгунов В. Особливості отримання іноземного кредиту //Фінансовий директор №10(28) жовтня 2004. – Режим доступу: <http://www.iprnou.ru/article.php?idarticle=000443>
4. Корума М. А. Роль іноземних банків в економіці України. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom2/0780.pdf
5. Хмельярчук М. І. Особливості функціонування кредитного ринку в Україні в умовах економічної кризи. – Режим доступу : <http://www.ibl.ru/konf/021210/26.html>
6. Національна доповідь "Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015" Під ред. В. М. Гейця. – К.:НВЦ НБУВ. – 2010. – с.111- 112.
7. Ділові очікування підприємств України (аналітичний звіт за результатами опитування підприємств, проведеного у IV кварталі 2010 року працівниками територіальних управлінь Національного банку України). – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/research/Pub_0410.pdf
8. Офіційний сайт Національного Банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

Доведено неспроможність вітчизняної банківської системи задовольнити існуючі потреби реального сектору в фінансових ресурсах, яка зумовлена впливом світової фінансової кризи. Визначені основні проблеми використання банківських кредитів для корпоративного фінансування. Висловлюється думка про необхідність створення альтернативних механізмів фінансування корпоративного сектору.